

OPEN ACCESS

Získání Braniborska Karlem IV. – koupě, nebo dobytí?

Tomáš Straka

ACQUISITION OF BRANDENBURG BY CHARLES IV. – PURCHASE, OR CONQUEST?

The article deals in detail with two military campaigns of Roman Emperor Charles IV. in 1371–1373 that led to the acquisition of the Margraviate of Brandenburg for the Luxembourg dynasty. First, the author overviews the roots of the conflict between Charles IV and the Brandenburg margrave Otto V. of Bavaria as it led to the war over Brandenburg. Since the political and diplomatic background of the conflict has been analysed in depth, here, the author focuses on the military aspects of the conflict. He uses narrative sources as well as documents originating in the Lands of the Crown of Bohemia side by side with documents from the Holy Roman Empire to review and refine the findings of previous research. Chronologically, he describes both military campaigns, trying to find out as much as possible about the movements and activities of each of the armies and the main adversaries (Charles IV and Otto of Bavaria). It stands out that margrave Otto had little chance at success, as he was completely driven back by the Emperor, both diplomatically and by military force. In the end, the article deals with the perception of the Brandenburg conflict by its contemporaries. The final financial compensation offered to Otto by Charles, and his acceptance of the financial solution, are seen as a result of a successful military campaign led by the Emperor.

KEYWORDS:

Charles IV.; Brandenburg; Margraviate of Brandenburg; military history of the Middle Ages; Otto V. of Bavaria; Lands of the Crown of Bohemia

„Karel Veliký vedl slavné války, tento Karel vedl jednání;
Karel I. země dobyval, Karel IV. je kupoval a získával snatky.“¹

I přes skutečnost, že držení Braniborska Lucemburky, ani připojení tohoto území k zemím Koruny české nakonec nenabýly trvalejšího charakteru, je prospěšné se aktem jeho získání zevrubně zabývat. Jde totiž o vrchol územního rozmachu České koruny a s ním spojené mezinárodní prestiže. Zároveň je to poprvé v dějinách, kdy český panovník, potažmo jeho rod, má ve svých rukou dvě říšská kurfiřtství, a kdy se spojují osudy Braniborska s osudy českých zemí pod vládou jedné dynastie.

Přes svou nespornou důležitost dosud nebyl samotný proces vedoucí k získání Braniborského markrabství dostatečně zevrubně prozkoumán. Tématu byla věnována pozornost především z hlediska diplomaticko-politického a vojenská stránka

1 Reinhard LEBE, *Ein Königreich als Mitgift. Heiratspolitik in der Geschichte*, München 2000, s. 101. Lebeho věta vyjadřuje obvyklý pohled na Karla IV. a jeho teritoriální politiku. Moje studie si klade za cíl ukázat, že toto vyjádření není zcela přesné a neplatí beze zbytku. Vycházím přitom z výsledků své bakalářské práce: Tomáš STRAKA, *Císař Karel IV. a dobytí Braniborska 1371–1373*, bakalářská diplomová práce FF UK, Ústav českých dějin, Praha 2014.

zůstávala poněkud stranou zájmu badatelů. To platí nejen pro českou historiografii, v níž se pouze František Kavka a Lenka Bobková soustředili na Karlovo úsilí o získání Braniborska, ale i pro bádání německojazyčné.² Nejpodrobnější prací, která se zabývala i vojenským aspektem problému, byla 140 let stará studie Paula Scholze.³ Autor v ní sice využil téměř všechny hlavní prameny týkající se průběhu dvou braniborských tažení císaře Karla IV., avšak jeho závěry jsou mnohdy značně tendenční a zkreslující.⁴

Pokusím se proto detailně popsat především tato dvě vojenská tažení, která v letech 1371–1373 vedla k získání Braniborska. Již dostatečně popsané politické a diplomatické stránky Karlova úsilí o Branibory nastíním jen v hrubých obrysech, aniž bych však opomíjel jejich důležitost. S tím souvisí také obecnější otázka významu popisovaných vojenských akcí pro celý složitý proces získání této země. Tedy do jaké míry byl tento Karlův úspěch výsledkem užití vojenské síly a do jaké míry za ním stála císařova diplomacie a nabízené odstupné. Jinými slovy, je na místě mluvit spíše o koupi Braniborska, jak bývá obvykle v historiografii zvykem, nebo je přesnější hovořit o jeho dobytí?

PŘEDEHRA STŘETU

Konflikt Karla IV. s braniborským markrabětem Otou V. Bavorským má svůj počátek v dohodách z roku 1363. V nich Ota, společně se svým starším bratrem Ludvíkem II. Římanem, vyloučili právo dolnobavorské větve jejich rodu na případné braniborské dědictví a přijali císařova syna Václava (tedy budoucího krále Václava IV.) do společné držby s tím, že pokud nezanechají Ludvík ani Ota mužské potomky, stanou se Lucemburkové jejich pravými dědici v Braniborsku i v Dolní Lužici a dědici kurfiřtského hlasu.⁵ Při Karlově druhé římské jízdě v roce 1368 měl Ota, který do té doby žil téměř trvale na pražském dvoře, příležitost naslouchat jiným rádcům a pustit se do samostatné politiky. Jeho bavorští příbuzní, především bavorský vévoda Štěpán II., jej přiměli, aby nepohodlné smlouvy porušil a nechal braniborské stavy holdovat svému synovci, Štěpánovu synovi Fridrichovi, což se 15. dubna 1371 skutečně stalo.⁶ Fridrich přišel s vojenským doprovodem do marky někdy v květnu oklikou přes Rakousko,

2 František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika II: 1364–1378*, Praha 1993; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IVa*, Praha — Litomyšl 2003; a dále TÁŽ, *Markrabství Braniborské v rukou Lucemburků*, in: Lenka Bobková — Jana Konvičná (edd.), *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století (= Korunní země v dějinách českého státu II)*, (= Sešity Ústavu českých dějin FF UK, řada A, sv. 3), Ústí nad Labem 2005, s. 159–190.

3 Paul SCHOLZ, *Die Erwerbung der Mark Brandenburg durch Karl IV.*, Breslau 1874.

4 Některé příklady uvedu dále v textu.

5 František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika II: 1364–1378 I: 1355–1364*, Praha 1993, s. 195.

6 L. BOBKOVÁ, *Markrabství*, s. 165; listina viz Friedrich RIEDEL (ed.), *Codex diplomaticus Brandenburgensis I–XLI*, Berlin 1838–1869, zde svazek B/II, s. 508–509, č. 1114.

Uhry (kde jednal o podpoře s uherským králem Ludvíkem) a Polsko a začal se titulovat braniborským markrabětem.⁷ Ve svém vyhlášení nepřátelství z 10. června 1371 vysvětloval pětadvacetiletý Ota své porušení závazků tím, že jej císař při svatbě svého syna Václava a Johany Bavorské, konané v Norimberku 29. září 1370, nutil k postoupení Braniborska ještě za jeho života. Podle F. Kavky však Karel IV. těžko mohl požadovat okamžité předání Braniborska, spíše se mohlo jednat o jakýsi návrh koupě markrabství, jako se to předtím stalo s Dolní Lužicí.⁸ T. Lindner nadhodil možnost, že Karel IV. mohl lpět na setrvání císařské správy markrabství, která započala roku 1363 a měla vypršet právě v roce 1371. Pravděpodobně se mu nelíbily změny prováděné Otou a požadoval návrat předchozího stavu.⁹

Karel IV. se na případné válečné střetnutí s Wittelsbachi o Braniborsko připravoval vojensky už od roku 1370. Města, která mohla být ohrožena braniborským útokem, nebo mohla přispět k vojenskému tažení, obdržela dodávky zbrojí. Budyšín tehdy získal 136 kusů plátové zbroje (*thoraces, platen*), Pirna 33 kusů. Ke stejnému roku jsou také zachovány příkazy k zásilkám zbrojí do Slezska, které byly pravděpodobně určeny i pro hrady na slezsko-polské hranici jako Kluczbork či Namysłów.¹⁰ Dne 3. března roku 1370 koupil Karel od kláštera Neuzelle město Fürstenberg nad Odrou, ležící při hranicích Dolní Lužice s Braniborskem. Koupě města měla hodnotu ekonomickou i strategickou — jeho poloha poskytovala ideální možnost rychlého vojenského postupu do Braniborska i do Polska. Karel pak důležitost města ještě zvýšil, když na břehu Odry začal stavět „velmi pevný hrad, to městečko opevnil a přes řeku postavil most“.¹¹ 14. května 1371 pak zakoupil od lužického šlechtice Jindřicha z Kittlitz jako opěrný bod vodní hrad Lieberose (Luboraz) v Dolní Lužici nedaleko braniborských hranic.¹²

7 P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 39; Fridrich je doložen v Marce 7. května 1371, viz RCDB A/9, č. 42, s. 382. Listina s markraběcím titulem RCDB A/4, č. 37, s. 64–65.

8 L. BOBKOVÁ, *Markrabství*, s. 165–166; F. KAVKA, *Vláda II*, s. 114.

9 Theodor LINDNER, *Karl IV. und die Wittelsbacher*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 12, 1891, s. 64–100.

10 L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVa*, s. 583; Mateusz GOLIŃSKI — Rościslaw ŻERELIK, *Czeskie przygotowania do wojny z Polską w 1370 r. W świetle nieznanego źródła śląskiego*, in: *Studia i materiały do historii wojskowości* 35, 1993, s. 3–17.

11 L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVa*, s. 411; kupní smlouva z 3. března 1370: Hermenegildus JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici II/1*, Praha 1896 (dále jen CJB), č. 606; citát z kroniky Beneše Krabice z Weitmile: Josef EMLER (ed.), *FRB IV*, Praha 1884, s. 541, překlad dle: Marie BLÁHOVÁ et al. (edd.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 242. Stavba nového mostu měla být trnem v oku hlavně měšťanům z Frankfurtu nad Odrou, kteří značně těžili z vlastnictví jediného pevného mostu přes Odru v celém Braniborsku (další pak byly ve slezské Vratislavi a pomořanském Štětíně). Stížnost na stavbu mostu byla i součástí Otova pozdějšího vyhlášení nepřátelství.

12 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 127, pozn. č. 109. O Lieberose: *Lieberose. Burgen in Brandenburg und Berlin* [online] Deutsches historisches Museum [2014–5–1]. Dostupné z: <http://www.dhm.de/ausstellungen/burg-und-herrschaft/brandenburg/Lieberose/> [náhled 29. 9. 2015].

TAŽENÍ ROKU 1371

O průběhu bojů roku 1371 nás prameny zpravují sice pouze zlomkovitě, ale i přesto si o nich lze učinit určitou představu.¹³ Zřejmě krátce po císařově vyhlášení nepřátelství Otovi se chopili příležitosti pomořansko-štetínské vévodové Kazimír III., Svantobor III. a Bogislav VII. a společně s meklenburským vévodou Albrechtem II. zaútočili na Braniborsko ze severu, snažíce se tak využít situace, kdy bude markrabě nucen bojovat na více frontách zároveň. Všichni jmenovaní měli s Otou nevyřízené účty z roku 1368, kdy se Ota pokusil dobýt zpět území, která byla dána do zástavy Albrechtovi II. Meklenburskému. Meklenburští vévodové Albrecht II. a Jan IV. se tehdy v obavách o své zástavy spojili s vévody pomořanskými, jimž bylo zase zastaveno město Pasewalk s několika hrady, a vévoda Kazimír III. Pomořansko-Štetínský na Otu tvrdě udeřil a obsadil marku Ucker. Otovi pak nezbylo nic jiného, než uzavřít s Kazimírem příměří.¹⁴ Přesná časová souslednost válečných akcí na severu marky v roce 1371 nám bohužel uniká, ale umístit jejich vypuknutí do doby po 10. červnu se zdá být logické. Meklenburská vojska se shromáždila u pevnosti Liebenwalde, o kterou dlouhou dobu usilovala, avšak nakonec ji získal Ota. Současně byla napadena pomořanská léna v Uckermarce, avšak bez rozhodného výsledku. Poté vpadli pomořanští vévodové do Nové marky, aby donutili Otu stáhnout se z Uckermarky, kde brzy obsadili město Nörenberg a krátce na to i Lippehne (dnes polské Lipiany).¹⁵

Někdy po 4. červenci 1371 vytáhl císař v čele značně početného vojska do pole.¹⁶ Zřejmě první braniborskou vojenskou akcí z císařské strany bylo obsazení města a hradu Görzke západně od Magdeburku vojáky magdeburského arcibiskupa Albrechta ze Šternberka. Autor soudobé kroniky *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium* uvádí, že s pomocí Čechů Albrecht dobyl silně bráněné město 13. července 1371.¹⁷ Den předtím Ota v Arnswalde (Choszczno) uzavřel obranný spolek s vévody pomořansko-wolgastskými Bogislavem VI. a Wartislavem VI.¹⁸ V den pádu Görzke se

13 Není tedy pravdou, že by se o bojích roku 1371 nedochovaly žádné zprávy, jak uváděl ještě Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, s. 431.

14 Příměří mělo trvat do velikonoc roku 1370, L. BOBKOVÁ, *Markrabství*, s. 164–165. O zástavách F. KAVKA, *Vláda II*, s. 108.

15 Otovy válečné akce proti pomořanským a meklenburským vévodům popsal P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 39–40. Místní jména uvedená v závorkách jsou současné názvy lokalit nacházejících se na území Polska (pozn. redakce).

16 Císař byl v Praze naposledy 4. července: Alfons HUBER (ed.), *Regesta Imperii* (dále jen RI) VIII, Innsbruck 1877, č. 4979; další listina je datovaná už v Luckau, 30. července: RI VIII, č. 4980. Že bylo vojsko veliké, se dozvídáme z kroniky *Annales Matseenses*: Wilhelm WATTENBACH (ed.), *Annales Matseenses*, in: *Monumenta Germaniae Historica* (dále jen MGH). *Scriptores in Folio*, IX, Hannover 1851, s. 823–837, s. 835: „[...] cesar congregato ingenti exercitu inpugnavit Fridricum ducem.“

17 Wilhelm SCHUM (ed.), *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, in: MGH. *Scriptores in Folio*, XIV, Hannover 1883, s. 361–486 (dále jen *Gesta*), s. 445: „[...] cum Boemis opidum Gortzke premunitum cum potencia et insultu expugnavit in die sancte Margarethe anno Domini 1371.“ Existenci hradu v Görzke potvrzuje RCDB B/II, s. 539, č. 1136.

18 P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 47.

pak už nacházel ve Frankfurtu nad Odrou.¹⁹ O sedm dní později, 20. července, se mu podařilo po znovudobytí Nörenbergu uzavřít v Rörchenu u Königsbergu (Rurka) mír s pomoranskými vévody.²⁰

Čísař se nacházel 30. července v dolnolužickém městě Luckau.²¹ O den později se hnula část císařského vojska ze Žitavy, poté co toto město dodalo na výpravu sto ozbrojenců a množství vozů. Tato vojenská síla, pravděpodobně ještě spolu s dalšími jednotkami, pak pronikla hluboko do Střední marky (Mittelmark), kde bylo na Otovi dobyt opevněné město Müncheberg.²² Těžiště braniborských válečných akcí roku 1371 však zřejmě leželo především v rozsáhlém pustošení kraje (tzv. strategické plenění).²³ Ve své kronice jej sugestivně líčí Beneš Krabice z Weitmile: „Téhož roku v měsíci červenci a srpnu táhl náš pán císař s vojskem proti svému zeti, braniborskému markrabímu Otovi, jenž uzavřel proti našemu panu císaři spolek a spiknutí s uherským králem Ludvíkem. A při tažení na tuto výpravu způsobili poddaným lidem neslýchané a neobyčejné škody. Nikdy totiž cizinci nebo cizozemci, když přitáhli do země, nezpůsobili poddaným tak veliké škody. Dobývali nepřátelsky i kostely Kristovy, k nimž se utíkali poddaní se svým majetkem, a ty, které nemohli dobýt, zapalovali a loupili, co mohli. Ženy a chudíčkové vdovy olupovali o jejich šaty, poddané rolníky mučili pro peníze.“²⁴ Podobný kronikářský nářek je třeba vždy chápat především jako obecnou ilustraci válečných hrůz, spíše než jako popis konkrétních událostí, avšak Benešova slova potvrzuje i žitavský kronikář Jan z Gubenu. Ten do své městské kroniky neopomněl zapsat, že výprava do Branibor „stála město více než dvě stě kop a město i země byly velmi zničeny a vypleněny od Čechů, kteří táhli do marky.“²⁵ Další zpravodaj, autor soudobé části Magdeburské arcibiskupské kroniky, pak podobně píše o velkých škodách, které císař s arcibiskupem Albrechtem ze Šternberka způsobili v Braniborsku, když ohněm a loupežemi zničili mnoho vesnic („per incendia et rapinas multas villas dicti marchionatus devastavit“).²⁶ Těžce popleněna byla i marka Ucker, která trpěla vpádem pomoranských vévodů.²⁷

19 RCDB A/XXIII, s. 315–317, č. 372.

20 RCDB B/II, s. 514–516, č. 1119.

21 RI VIII, č. 4980.

22 Joachim HAUPT et al. (edd.), *Jahrbücher des Zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolger*, in: *Scriptores rerum Lusaticarum* (dále jen SRL), Görlitz 1839, s. 1–104 (dále jen *Jahrbücher*), s. 53: „Ouch in den selben iare an sente Petirs abende ad kathedram czog dyse stat vz noch geheisse keissirs Karls mit. C. Werhaftygen und mit vil wain in dy hervart in dy Marke vf den markreven von Brandenburg; vnd czu der czeit wart Monchberg gewonnen“. Müncheberg získal privilegium na stavbu hradeb roku 1319: RCDB A/XX, č. 11, s. 132–134. Müncheberg byl bohatým obchodním městem, jehož důležitost v marce nebyla malá, viz Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg II: Die Mark unter Herrschaft der Wittelsbacher und Luxemburger (1319–1415)*, Berlin 2004⁴, s. 38, 85, 139.

23 Taktika intenzivního ničení kraje za účelem donucení protivníka k přijetí mírových podmínek, viz Petr KLUČINA et al., *Vojenské dějiny Československa I*, Praha 1985, s. 146.

24 FRB IV, s. 544, překlad dle M. BLÁHOVÁ, *Kroniky*, s. 244.

25 *Jahrbücher*, s. 53: „vnd wart stat vn diz lant sere vorhert vnd vorterbet von den Bemen, dy hy vor czogen in dy Marcke.“

26 *Gesta*, s. 445.

27 J. SCHULTZE, *Die Mark II*, s. 154.

Od 22. srpna se markrabě Ota zdržoval společně s Fridrichem v Berlíně, kde si zavazoval své spojence. Albrechtovi VI. z Lindau-Ruppinu a jeho synům potvrdil všechna práva, výsady a zboží.²⁸ O pět dní později pak zastavil zboží Dramburg mocnému domácímu rodu Wedelů za 600 marek, zřejmě z důvodu získání dalších finančních prostředků pro vedení války.²⁹

Mezitím přispěchal markraběti na pomoc uherský král Ludvík, který někdy mezi 8. srpnem a 27. zářím vyslal na Moravu své vojsko. Uherská expediční jednotka pod velením palatina Vladislava II. Opolského a bána Zudara těžce zpusťovala moravské pohraničí. Vzhledem k tomu, že v Brně ani v Olomouci tou dobou nezasedaly městské soudy, zdá se, že situace nebyla brána na lehkou váhu a zemi zřejmě bránilo moravské vojsko.³⁰ To mohlo být vedeno i osobně markrabětem Janem Jindřichem, který se v ten čas zdržoval na Moravě a posléze byl také zahrnut do listiny o příměří.³¹ Tento útok však nebyl jediným ohrožením území České koruny. Na západě se totiž shromažďovaly voje bavorských vévodů s úmyslem vpadnout do českých držav v Horní Falcí. Někdy kolem poloviny srpna vyslal salcburský arcibiskup Pilgrim, přesně v souladu s ustanovením spojenecké smlouvy s Fridrichem Bavorským, do Ingolstadtu 200 mužů.³² Vpád na území České koruny však odvrátil pražský arcibiskup a toho času také zemský správce Jan Očko z Vlašimi, který se zrovna vracel přes Norimberk z Mohuče.³³ Pražský metropolita povolal lantkrabata z Leuchtenberka, würzburgského biskupa Albrechta I. z Hohenlohe a další věrné spojence, s nimiž okamžitě vytáhl do pole, a tak uchránil české zboží před vydrancováním. Jeho zásluhou prý byla v České Falcí vypálena jen jediná vesnice. Zpravodajem o tomto bavorském útoku je sám Karel IV., který popsal tyto události v memorandu určeném papeži vytvořeném někdy mezi březnem a červencem 1372. Tento dokument dosud nebyl v bádání o braniborském konfliktu Karla IV. dostatečně využit a přináší několik zajímavých detailů. Císař v něm reaguje na, dle něj nepravdivé a nedostatečné, omluvy salcburského arcibiskupa. Nejprve upozorňuje, že mezi ním a bavorskými vévody nebylo nikdy vyhlášeno nepřátelství a že se nacházel toho času v Braniborsku, více než 70 mil daleko od incidentu. Arcibiskup Pilgrim dle císaře tvrdil, že ozbrojenci vytáhli z jeho území ne proto, že by je poslal, ale proto, že byli vazaly bavorských vévodů nebo kvůli touze po kořisti. Na to císař odpovídá, že nic z toho není pravda, neboť je mu známo, že arcibiskup uzavřel s bavorskými vévody spojenectví, a že zmínění vojáci vytáhli do pole pod arcibiskupskými prapory („sub banderia et vexillo archiepiscopi et ecclesie Salzbur-

28 RCDB A/IV, s. 64–65, č. 37. Datace listiny viz Friedrich RIEDEL, *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Chronologisches Register zu sämtlichen Bänden I*, Berlin 1867, s. 380.

29 RCDB A/XVIII, s. 229–230, č. 25.

30 O vpádech na Moravu RI VIII č. 4993a a dále Samuel STEINHERZ, *Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. II: Die Jahre 1358–1378*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 9, 1888, s. 529–637, zde s. 588. O moravském vojsku Jaroslav MEZ-NÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 2001, s. 175.

31 Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus Moraviae X*, Brno 1878, s. 156–157, č. 126.

32 Arcibiskup přislíbil poskytnout Fridrichovi na jeho přání 200 mužů sdružených do 100 kopí: S. STEINHERZ, *Die Beziehungen*, s. 589.

33 Jan Očko byl jmenován zemským správcem 22. června, srov. RI VIII, č. 7323.

gensis“) a otevřeně proti císaři („publice adversus imperatorem“). Přínosná může být i zmínka císaře o tom, že jeho vojsko bylo desetkrát silnější, než vojsko Bavorů („Exercitus imperatoris potencior et copiosior in decuplo Bavaris et eorum fautoribus“). Přestože může jít o pouhý řečnický obrat, dalo by se odhadovat, že pokud Bavoři měli k dispozici 200 mužů, pak Karlova síla operující v Braniborsku mohla čítat něco okolo 2 000 jezdců. Bylo by to totiž srovnatelné se silou, kterou použil Karel IV. při tažení proti hrabatům z Württemberka roku 1360, kdy měl k dispozici právě 2 000 jezdců.³⁴

Už na konci srpna 1371 císař opouštěl Braniborsko, aniž by dosáhl nějakého významnějšího vojenského nebo politického výsledku. Císařův návrat do Prahy, kde jej nacházíme 1. září, by mohl svědčit o závažnosti výše uvedených záškodnických vpádů vedených na české země současně ze dvou směrů.³⁵ Jistou roli mohly sehrát také nepříznivé zprávy o neúspěchu Karlova nevlastního bratra, lucemburského vévody Václava, který byl 22. srpna poražen jülišským vévodou Vilémem VI. v bitvě u Baesweileru a sám padl do zajetí.³⁶ Zprávy o bratrově debaklu jistě musely císaře rozrušit. Pro vývoj války bylo ale důležité, že rýnský falckrabě Ruprecht I., císařův hlavní protivník v Porýní, byl v dané době příliš zaměstnán místními válkami, a tak nemohl z Václavovy porážky nijak těžit.³⁷

Válka s Otou však trvala i po Karlově návratu do Prahy a císař v ní nevítežil. Na své severní frontě Ota úspěšně zatlačil meklenburské vévody a 4. září 1371 s nimi v Prenzlau uzavřel výhodný mír, a zcela si tak uvolnil ruce k případným bojům na jihu.³⁸

Opatrná taktika a vyčerpávání finančních prostředků nakonec přivedly oba protivníky k příměří. To bylo zpečetěno v české Pírně 16. října 1371. Ota, Štěpán II. Bavorský a jeho synové Štěpán, Fridrich a Jan na jedné straně a císař Karel IV., jeho bratr Jan Jindřich a Albrecht ze Šternberka na straně druhé se zavázali proti sobě neválčit až do svatodušních svátků (5. června) roku 1373. Císařem dobytá města, Müncheberg a Görzke, měla být v mezidobě spravována míšeňskými markrabími. Do příměří byli zahrnuti i uherský král Ludvík a salcburský arcibiskup Pilgrim, avšak zřejmě bez jejich přímého souhlasu. O několik dní později, 23. října, pak vyjednávací Jan z Leuchtenberka a norimberský purkrabí Fridrich V. rozšířili příměří i o míšeňské Wettiny, kteří, ač bývalí spojenci, stáli nyní na proticísařské straně.³⁹

³⁴ Dokument otiskl Johann LOSERTH, *Beiträge zur Geschichte der Erwerbung der Mark Brandenburg durch Karl IV.*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 16, 1878, s. 173–176. O tažení proti Württembergu F. KAVKA, *Vláda I*, s. 162.

³⁵ *RI VIII*, č. 4981

³⁶ O tématu podrobně Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Říšská ceremonie smíření 1372 podle Jeana Froissarta: pojetí míru ve Svaté říši římské za vlády Karla IV.*, in: Jaroslav Boubín — Dana Dvořáčková (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku III: Všední a sváteční život na středověkých dvorech* (MHB, Supplementum 3), Praha 2009, s. 105–127.

³⁷ F. KAVKA, *Vláda II*, s. 131.

³⁸ P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 41. Ota byl v Prenzlau jistě ještě 5. září: *RCDB A/IX*, s. 57–58, č. 92.

³⁹ F. KAVKA, *Vláda II*, s. 132; o tom, že byl Ludvík zahrnut neprávem, srov. T. LINDNER, *Karl IV.*, s. 94.

Která ze stran dosažený smír potřebovala naléhavěji, je obtížné rozhodnout. Ota Braniborský byl zřejmě alespoň zpočátku konfliktu tvrdě zatlačen a donucen k jistě nepřijemnému boji na dvou frontách. Jeho země byla těžce popleněna na jihu i na severu a markrabímu zjevně docházely finanční prostředky.⁴⁰ Císař ovšem také čelil útokům z více stran a navíc ho opustili jeho dlouhodobí spojenci Wettinové. Jeho bratr byl poražen v bitvě na západě říše a krátce na to Ota vybojoval úspěšný mír s meklenburskými vévody.

S ohledem na celkový styl politiky Karla IV. a vzhledem k následnému vývoji událostí se zdá nejpravděpodobnější, že císař byl spíše obezřetný, nechtěl riskovat v poli a raději spoléhal na své osvědčené politické metody — zcela v duchu zprávy, kterou zaznamenal metský kronikář *Jaique Dex (Jacques d'Esch)*. Podle něj prý císař na námitky proti jeho nedostatečnému využívání vojenské moci v souvislosti s osvobozením bratra Václava v roce 1372 odvětil: „Mlčte, pošetilci, kdyby došlo k válce, jen koně a jejich vybavení by mě stáli víc než toto a musel bych své rytířstvo ohrozit na životě a vystavit nebezpečí a byl bych možná nedosáhl svého; a takto to šlo dobře a dobře je lepší než příliš dobře, protože rytířstvo se má ohrozit až v nejzastší situaci.“⁴¹ Karel IV. tedy s největší pravděpodobností kalkuloval. Viděl možnost Otu diplomaticky přehrát, a tak si nejen značně usnadnit a zlevnit, ale vlastně i pojistit vítězství, což mu stálo za odklad získání markrabství o necelé dva roky.

OBDOBÍ PŘÍMĚŘÍ

Čas, který mu poskytlo příměří uzavřené v Pirně, dokázal Karel IV. využít k nebývalé diplomatické aktivitě, která ve svém důsledku znamenala v podstatě naprostou izolaci Oty a jeho pád jako braniborského markraběte. V Karlových jednáních hrála zásadní úlohu neutralizace uherského krále Ludvíka jako Otova spojence. Naštěstí pro císaře začal mít uherský panovník docela jiné starosti, než vzdálené Braniborsko, když 26. září turecké vojsko v bitvě u Adrianopole porazilo srbského krále Vukašina Mrnjavčevića (sám v boji našel smrt), a proniklo tak až k uherským hranicím. V Bosně navíc došlo k povstání uherského vazala Štěpána Tvrdka.⁴² Přesto uherský král dlouho lavíroval a snažil se získat od císaře za případné odstoupení od spolenectví s Wittelsbachy co nejvíce ústupků. Karel IV. reagoval tím, že se pokusil vyvolat intervenci papežské kurie ve svůj prospěch. Na papeže Řehoře XI. zapůsobila hlavně výstraha, že pokud se uherský král zaplete do války s císařem, budou z toho mít prospěch především Turci, kteří dostanou nejlepší příležitost k útoku na Uhry. Připustit rozsáhlejší konflikt mezi uherským a římským panovníkem nebylo v zájmu kurie ani

40 Zřejmě 13. září (datace není jasně čitelná). Ota využil naplno podpory braniborského biskupa Dětricha a jeho příbuzných z rodu Schulenburků, když si od nich vypůjčil 450 marek a zastavil jim plat z měst Starého a Nového Salzwedelu: *RCDB A/5*, č. 12, s. 347. P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 46–47, viděl uzavřené příměří jako doklad Karlovy nouze a slabosti. Převahu na Karlově straně naopak dokládal již T. LINDNER, *Karl IV.*, s. 94.

41 J. FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Říšská ceremonie*, s. 114.

42 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 132–133.

s ohledem na papežovy italské problémy, ztělesněné zejména milánským pánem Bernabem Viscontim.⁴³ Řehoř proto žádal od Karla i Ludvíka zachování míru. Ke zlomu ve vztazích císaře s uherským králem však došlo až na počátku roku 1373, když Karel IV. vyjádřil ochotu nepřekážet Ludvíkovým zájmům v Itálii a nabídl mu, že zprostředkuje spolek Habsburků proti jeho nepříteli — Benátkám. V císařův prospěch pak zasáhl přímo i papež, když se rozhodl apelovat na krále Ludvíka, aby se zřekl spojenectví s Wittelsbachy.⁴⁴

Mezi jednáními s Ludvíkem se Karel IV. vydal na cestu do Lucemburska, aby vysvobodil svého uvězněného bratra, což se mu za jisté finanční a politické ústupky podařilo.⁴⁵ 20. května se císař sešel také s Ruprechtem I. Falckým a s duchovními kurfiřty. Výsledek porad není znám, ale dají se očekávat jisté ústupky Ruprechtovi za upuštění od podpory bavorských vévodů, což se nakonec vyplnilo.⁴⁶ V Pirně mělo být dokončeno diplomatické obklíčení Braniborska. Nejprve 7. listopadu v rozhodčím sporu o lüneburské dědictví přisoudil Karel IV. s konečnou platností tuto zemi lünebursko-wittenberské větvi saských vévodů, aby tak získal jejich podporu v nastávajícím boji.⁴⁷ Poté se sešel s míšeňskými Wettiny za účelem obnovy vzájemného přátelství. Za přechod zpět na císařovu stranu je Karel odměnil zemským fojststvím ve Wetterau, které získal markrabě Fridrich III. Míšeňský, a příslibem dopomoci Ludvíkovi Míšeňskému, bamberskému biskupovi, k mohučskému arcibiskupskému stolci. Obnovená aliance měla být podpořena i svatbou. Sňatek šestileté císařovy dcery Anny s Fridrichem, synem markraběte Fridricha III., měl být realizován do osmi let.⁴⁸ Císař pak zlomil salcburského arcibiskupa Pilgrima, který se, když mu hrozili císař i papež, pokoril.⁴⁹

Wittelsbachové věřili v podporu krále Ludvíka a zcela vsadili na válečné štěstí. Markrabě Ota se však zatím dostával do hluboké krize. Už na počátku roku 1372 Nová marka opět trpěla vpádem pomořanských vojsk, která zaútočila na pevnost Königsberg (Chojna). Při obléhání byl smrtelně raněn sám pomořanský vévoda Kazimír III., který brzy poté zemřel ve Štětíně, což vyvolalo v jeho pozůstalých mladších bratřech touhu po pomstě na Otovi. Ten přitáhl ke Königsbergu, aby město osvobodil od obléhatelů. Byl však pomořanskými voji napaden a mnoho jeho rytířů padlo do zajetí. Město se však Otovi podařilo uhájit a Königsberg poté obdržel náhrady za utrpené válečné škody, podobně jako nedaleko ležící Soldin. Brzy na to ale začal Ota podléhat meklenburskému tlaku. Vévoda Albrecht II. dobyl město Marnitz, které zřejmě předtím obsadil Ota, a jeho bratr Jan zabral Fürstenwerder. S Otovými nepřáteli se navíc spojili saští vévodové Václav a Albrecht.⁵⁰ Ke konci roku 1372 pak začal markrabě Ota

43 *Tamtéž*, s. 89.

44 *Tamtéž*, s. 145–146.

45 L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVa*, s. 415–416.

46 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 139

47 *Tamtéž*, s. 146; o uvalení achtu 13. října 1371 *tamtéž*, s. 132.

48 L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVa*, s. 419.

49 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 147.

50 J. SCHULTZE, *Die Mark II*, s. 156; o touze po pomstě P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 56; o Soldinu RCDB A/XVIII, s. 480, č. 61. O saských vévodech F. KAVKA, *Vláda II*, s. 116.

udělovat jako léna velké množství měst i hradů se snahou získat si další vazaly, kteří by mu byli v bojích nápomocni.⁵¹

Na jaře roku 1373 trpělo braniborské markrabství zjevně neklidem vyvolaným těmito pohraničními střety. 19. května 1373 obdržel lebuský biskup Petr od Oty oprávnění vyhledávat a pronásledovat v celém markrabství všechny, kteří by působili škody jeho kostelům nebo jeho poddaným.⁵² Potíže markraběti dělala i prázdná pokladna. Aby kompenzoval své náklady, rozhodl se zastavit svému synovci Fridrichovi celé dvě země — Altmark a Prignitz, v podstatě polovinu markrabství, celkem za 200 000 zlatých.⁵³

TAŽENÍ ROKU 1373

Svatodušní neděle, připadající roku 1373 na 5. červen, s sebou přinesla vypršení stanoveného příměří. Markrabě Ota se touto dobou nacházel v podstatně horší situaci než na jaře před dvěma lety. Postupně ho opustili téměř všichni spojenci a žádné nové nedokázal získat. Vedle bavorských příbuzných, vévodů Štěpána a Fridricha, patřili k jeho straníkům pouze biskup Filip z Kaminu, se kterým Ota uzavřel spojenectví 21. prosince 1371, havelberský biskup Dětrich, biskup v Brandenburku Dětrich a lebuský biskup Petr z Opole.⁵⁴ Pomoc uherského krále Ludvíka i rýnského falckraběte Ruprechta už však byla v této chvíli jen velmi teoretická. Ota byl navíc opět nucen vést válku na dvou frontách zároveň, neboť u Neustadtu a Marnitz napadly jeho pozice vojáci meklenburských vévodů.⁵⁵

Naproti tomu císař spojence jen získával. S Albrechtem II. Meklenburským uzavřel hned první den po vypršení příměří spolek „k dobytí a získání braniborského markrabství“ („zu erkrigen und zu erwerben uns di Marke zu Brandenburg“).⁵⁶ Za to mu byla následníkem Václavem v pozici markraběte braniborského udělena (po předpokládaném dobytí) v léno téměř celá země Priegnitz.⁵⁷ Kromě toho Karel IV. i jeho syn Václav ještě týž den přislíbili Albrechtovi, že budou usilovat o to, aby si vévodův syn Albrecht III. udržel Švédské království a aby jeho vnuk Albrecht IV. získal Království dánské.⁵⁸

Nejpozději od května se císař připravoval na budoucí tažení také přímo vojensky. V Horní Lužici nechal vyrobit dobývací stroje — vahadlové praky, tzv. blidy (*bley-*

51 P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 59.

52 Wilhelm WOHLBRÜCK, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Nahmes*, Berlin 1829, s. 504.

53 Fridrich přibyl zpět do marky už 25. března: F. KAVKA, *Vláda II*, s. 149.

54 Listiny z doby tažení, kde se kolem Oty vyskytují řečení preláti, srov. např.: RCDB A/XX, s. 239–240, č. 75; RCDB A/XXIII, s. 111–112, č. 160; RCDB A/XVIII, s. 147–148, č. 83. Smlouva s biskupem z Kaminu: RCDB B/II, s. 522, č. 1125.

55 P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 59.

56 RCDB B/II, s. 535–536, č. 1133.

57 RCDB B/II, s. 534–535, č. 1132.

58 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 150. Příslib viz RI VIII, č. 571.

den), provizorní pontonové mosty (*lederin brucke*) a další náčiní.⁵⁹ Při svém květnovém pobytu v Mühlberku na Labi uzavřel císař vojenské kontrakty s Hansem z Waldau a Jindřichem z Wildenfelsu. První slíbil sloužit s dvaceti kopími, druhý s deseti, oba po dobu šesti měsíců počínaje před svátkem sv. Jana Křtitele (tj. 24. červnem).⁶⁰

21. června dosáhl diplomatického úspěchu pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi, vyslaný císařem někdy v červnu na budínský dvůr. Král Ludvík vydal toho dne v Uherském Vyšehradě příslib, ve kterém potvrdil sňatkovou smlouvu mezi císařovým synem Zikmundem a svojí dcerou Marií a slíbil, že vyšle posly k papeži pro stvrzení této smlouvy.⁶¹ Je dobře možné, že právě tento Ludvíkův krok definitivně přesvědčil Karla IV. o tom, že uherský panovník je odhodlán se dále do konfliktu nevměšovat, a stal se tak pro něj podnětem pro zahájení tažení. Císařské vojsko se hnulo z opevněného Fürstenbergu a vydalo se směrem do marky někdy poté, co císař 22. června potvrdil Albrechtovi Meklenburskému jeho vévodský titul.⁶²

Dnem začátku vlastního tažení byl, jak se domnívám, téměř bez pochyby 24. červen 1373. Jednak uvedené smlouvy s Jindřichem z Wildenfelsu a Hansem z Waldau byly uzavřeny na dobu počítanou právě od tohoto dne a jednak Jan z Gubenu uvádí, že ve stejný den musela Žitava spolu s Budyšínem a dalšími městy vézt obléhací praky z Gubenu do Branibor.⁶³ Uvedené datum podporuje i text Karlova příkazu z 12. června, nařizujícího vratislavským měšťanům, aby se dobře vyzbrojili a pod velením hejtmána Těmy z Koldic dorazili do Fürstenbergu či Müllrose do svátku Jana Křtitele (tedy onoho 24. června). Na tomto listu bohužel chybí vročení, ale vzhledem k uvedenému kontextu je nanejvýš pravděpodobné, že pochází z roku 1373.⁶⁴

59 *Jahrbücher*, s. 54: „Do noch in dem selbin jare mcccclxxiij vme sente Johannes tag muste dese stat mit andirn stethen, Budissin Gorlicz etc., keyser Karl dy seibin bleydin furn von Gubin ju dy Marc, bis gegyn Monchberg, vnd czu Monchberg nomen sy dy lederin brucke vnd ander gerethe.“ O blidách Eduard WAGNER — Jan DURDÍK — Zorošlava DROBNÁ, *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské: 1350–1450*, Praha 1956, s. 80. „Lederin brucke“, tedy „kožené mosty“ budou zřejmě nějaké provizorní mosty užívané v obléhací válce. Česká odborná literatura středověké vojenské zařízení, které by se dalo charakterizovat jako „kožené mosty“, zatím nepopsala. Pramen zvaný *Brut of England* však zmiňuje, že kožené mosty („bridges of leather“) vezl spolu s trebuchety (tedy velkými obléhacími praky), žebříky a dalším náčiním na svém tažení anglický král Jindřich V. v roce 1417: Desmond SEWARD, *Henry V as Warlord*, London 1987, s. 98. Tyto kožené mosty se pak možná dají ztotožnit se „skládacími loděmi ze dřeva a promazané kůže“, které Jindřich V. použil na tažení roku 1415: *tamtéž*, s. 60. Mohlo by tedy jít o pontonové mosty určené k překonávání vodních toků, kterých je v Braniborsku poměrně velké množství.

60 Národní archiv, AČK, č. 1085, 1086. „Kopí“ (*glewe*) je název pro soudobou vojenskou jednotku, kterou tvoří obvykle 2–4 muži: Věra BERÁNKOVÁ — Denko ČUMLIVSKI (edd.), *Archivum Coroniae regni Bohemiae: editio diplomatum phototypica IV/5, 6*, Praha 2006, s. 9.

61 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 151.

62 *RI VIII*, č. 5215

63 Jan z Gubenu viz *Jahrbücher*, s. 54.

64 V rámci studia osoby Těmy z Kodice si tohoto pramene povšimla Mlada HOLÁ, *Vratislavští hejtmáné. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1355–1378)*, in: Lenka Bobková — Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve stře-*

4. července 1373 císař dorazil do Müllrose, ležícího takřka na dohled od Frankfurtu na Odrou.⁶⁵ 13. července jej už nacházíme v ležení před Frankfurtem, kteréžto město císař oblehl a kde najal do služeb anhaltského šlechtice Meinecka ze Schierstädtu, který slíbil sloužit císaři „zu diesem seinem Krige wieder den Marggraf und Marken zu Brandenburg“ se sto kopími.⁶⁶ Týž den, avšak na druhé straně frankfurtských hradeb, pečetil svou listinu i Ota Braniborský, který se zdržoval v tomto městě od 29. června. Ota si tam rozdáváním úřadů měšťanům a majetku šlechticům a lebuské kapitule snažil zavázat své spojence.⁶⁷

Je pravděpodobné, že se císařské vojsko pokusilo na město zaútočit, avšak nebylo úspěšné. Frankfurt byl tehdy jistě dobře opevněný, neboť na počátku 15. století bylo město obehnané silnou hradbou, mělo více než 50 věží, hluboký a široký příkop a vysoký val.⁶⁸ 13. července Frankfurt dobyt nebyl, neboť markrabě Ota se v něm nacházel ještě o osm dní později.⁶⁹ Badatelé popisující braniborský konflikt se v souvislosti s Frankfurtem vyjadřují většinou tak, že nelze rozhodnout, zda město nakonec bylo či nebylo dobyt (P. Scholz, J. Schultze, F. Kavka). Informaci o tom, že město padlo, uvádí F. Riedel s odkazem na díla W. Wohlbrücka a E. Helwina, z nichž oba píší o dobytí Lebusu, avšak ne o Frankfurtu. Od Riedela ji asi převzal F. Palacký a od něj pravděpodobně J. Spěváček, oba bez odvolání na jakýkoli konkrétní dokument.⁷⁰

Pramen informující o dobytí Frankfurtu nad Odrou císařskými vojsky však existuje. Je jím latinsky psaná mohučská kronika *Chronicon Moguntinum*, kde se v souvislosti s válkou v Braniborsku dočteme, že „roku 1373, někdy v této době [míněn je červenec] císař Karel, také král český, vstoupil s velkým vojskem do marky Braniborské a zmocnil se s vojskem města Frankfurtu: markrabě nebyl schopen se bránit.“⁷¹ S přihlédnutím

dověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, Litomyšl 2005, s. 161–175, s. 166. Pramen je uložen v: APW, DM Wrocławia, sign. 313. Holá kladla vznik dokumentu do roku 1371, avšak umístění do doby druhého braniborského tažení je mnohem pravděpodobnější právě kvůli datu 24. července, shodujícímu se s dalšími prameny.

⁶⁵ RI VIII, č. 7386; Müllrose je od Frankfurtu vzdáleno asi 15 km.

⁶⁶ RCDB B/II, s. 539, č. 1136.

⁶⁷ Listina z 13. července pro lebuskou kapitulou RCDB A/XX, s. 239–240, č. 75. Listiny měšťanům RCDB A/V, s. 349, č. 106; RCDB A/XXIII, s. 112–113, č. 161. Oblékní Jindřicha ze Schulenburku RCDB A/XXIV, s. 86, č. 144.

⁶⁸ Wilhelm SPIEKER, *Geschichte der Stadt Frankfurt an der Oder I*, Frankfurt an der Oder 1853, s. 12. Město mělo opevnění jistě už v době tažení, k roku 1370 je doložená lebuská brána: RCDB A/XXIII, s. 109–110, č. 157.

⁶⁹ RCDB A/XXIII, s. 112–113, č. 161.

⁷⁰ P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 61; J. SCHULTZE, *Die Mark II*, s. 158; F. KAVKA, *Vláda II*, s. 150; Fridrich RIEDEL, *Die Erwerbung der Mark Brandenburg durch das Luxemburgsche Haus*, Berlin 1840, s. 19; W. WOHLBRÜCK, *Geschichte*, s. 505n; Ernst HELWING, *Geschichte des brandenburgischen Staats I: Zweite Abteilung*, Lemgo 1834, s. 370n.; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, faksimile vydání B. Kočího z roku 1907, Praha 1998, s. 411–414; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 437.

⁷¹ Karl HEGEL (ed.), *Chronicon Moguntinum 1347–1406*, in: *Chroniken der deutschen Städte, XVIII. Die Chroniken der mittelhheinischen Städte, Mainz II, Leipzig 1882*, s. 131–250 (zde s. 189): „Anno lxxiii circa idem tempus imperator Karolus ampliando regnum Bohemorum

k Otově listině pro tamní měšťany tedy můžeme klást dobytí Frankfurtu do doby mezi 21. červencem a 15. srpnem (datum Otovy kapitulace u Fürstenwalde). Když se vojsku nepodařilo dobyt Frankfurt takzvaně „z pochodu“, vydalo se na biskupské město Lebus, které bylo jistě lákavým cílem. Jak totiž vyplývá z listu biskupa Petra z Opole z 9. září 1373, město nebylo opevněno hradbami („iterum ecclesia Lubucens cathedralis ex argilla et luto fuit edificata, omni munimento et muro carens et firmitate“).⁷² Císař dorazil před Lebus 15. července 1373, kdy psal purkmistrovi a městské radě v Luckau, že klášter Dobrilugk je povinen v případě války vypravit pouze tři ozbrojence a žádné jezdce, a přikazoval měšťanům v Luckau, aby při tom řečený klášter nechali.⁷³ Evidentně ještě v této době nebylo císařské vojsko zcela shromážděno, což mohlo být jedním z důvodů, proč Lebus nebyl dobyt hned 15. července, ale až o sedm dní později. Zdržení vojska mohlo být stejně tak důvodem i pro odklad konečného útoku na Frankfurt.

Jak víme z dopisu biskupa Petra, Lebus byl dobyt císařskými jednotkami 22. července 1373. Stalo se tak pravděpodobně s pomocí žitavských zbrojných a jejich obléhacích strojů, neboť Žitavští dle kroniky Jana z Gubenu po svátku svatého Jana (24. června) museli „s dalšími městy Budyšínem, Zhořelcem etc. císaři Karlovi vézt ty samé blidy z Gubina do marky, až k Münchebergu, a k Münchebergu vzít kožené mosty a další náčiní a vézt to s ostatním až k Lobruss.“⁷⁴ Důležitá je zmínka o tažení k tomuto místu nazvanému Lobruss. Toto místo není dle mého názoru Lieberose, jak se domníval editor žitavské kroniky J. Haupt. Přestože totiž rejstřík F. Riedela uvádí sedm jiných používaných verzí názvu tohoto města, tvar Lobruss pro označení Lieberose nezná.⁷⁵ Vést obléhací náčiní z Münchebergu zpět na jih, ven z marky a k městu, které císař od 14. května 1371 vlastnil, by také nedávalo příliš velký smysl. Je tedy pravděpodobné, že se jedná o chybu v zápisu a oním místem je míněn právě Lebus.

V Lebusu se nacházel starý markraběcí hrad z 12. století, který Ludvík Říman v roce 1354 připsal lebuskému biskupovi.⁷⁶ Jak si všiml už W. Wohlbrück, v darovací listině si markrabě Ludvík vymínil právo mít hrad pro sebe kdykoli otevřen a v době války jej kdykoli a proti komukoli obsadit a bránit. Wohlbrück z toho usuzoval, že hrad byl v době tažení obsazen markraběcí posádkou, a proto na něj také císař zaútočil.⁷⁷

intravit cum magno exercitu marchiam de Brandenburg et possedit opidum Franckeforte cum potencia: marchio non valuit sibi resistere.“

72 Sdělení biskupa Petra z Opole vydal W. WOHLBRÜCK, *Geschichte*, s. 506 (= RCDB A/XX, s. 240–241, č. 76).

73 *RI VIII*, č. 5216: „Convent des klostere Dobrluk drey gewapnete Manne und nich reisige, als werre des not geschee, haben solten.“

74 *Jahrbücher*, s. 54: „Do noch in dem selbin jare mcccclxxiij vme sente Johannes tag muste dese stat mit andirn stethen, Budissin Gorlicz etc., keyser Karl dy seibin bleydin furn von Gubin jn dy Marc, bis gegyn Monchberg, vnd czu Monchberg nomen sy dy lederin brucke vnd ander gerethe vnd furthen daz mit en andir bis czu der Lobruss. das kost dysse stat jc schok vnd xxx schok.“

75 *Jahrbücher*, s. 54. Formy názvu pro Lieberose viz RCDB. *Chronologisches Register zu sämtlichen Bänden II*, Berlin 1868, s. 272.

76 RCDB A/XX, č. 64, s. 224–227. O hradu W. SPIEKER, *Geschichte*, s. 12.

77 W. WOHLBRÜCK, *Geschichte*, s. 510.

Ačkoliv se tato možnost jistě nedá vyloučit, pasáž o otevření a obraně hradu byla obvyklou formulí, která přítomnost Otova vojska v roce 1373 nijak neprokazuje. Jak už jsem předeslal, domnívám se, že útok Karla IV. na Lebus byl veden spíše touhou zmocnit se relativně dostupnější kořisti, než představoval dobře opevněný Frankfurt.

Biskup Petr v již uvedeném dopise popsal, co se při obsazování Lebusu dělo. Císařští vojáci vtrhli 22. dne měsíce července do města a znesvětili katedrální kostel svatého Petra, který použili jako stáj pro koně. Poté celé město i s okolím zapálili, přičemž lehly popelem domy kanovníků, vikářů a jiných biskupských služebníků. Dva kanovníci a několik lebuských vazalů a služebníků se dostalo do zajetí. Město samotné bylo vypáleno a okolí s dvory, vesnicemi a vinicemi bylo zcela zničeno a zpusťošeno.⁷⁸ Již uvedený komentář Beneše Krabice ohledně chování císařských vojsk na braniborském tažení je možné dát do souvislosti právě s dobytím a vypálením Lebusu a vypleněním tamější katedrály: „Dobývali nepřátelsky i kostely Kristovy, k nimž se utíkali poddaní se svým majetkem, a ty, které nemohli dobýt, zapalovali [...] na dvořech kostelů a klášterů vymlacovali obilí a posílali je domů i s vozy, koňmi a dobyt- kem.“⁷⁹ Toto líčení kronikář sice ve svém díle umístil k prvnímu braniborskému tažení, avšak to není příliš směrodatné, neboť důvody pro jeho uskutečnění, stejně jako holdování braniborských stavů Fridrichovi Bavorskému z 15. dubna 1371 zase klade až k roku 1373. Zda se události v Lebusu děly pod přímým dohledem císaře nebo jestli k nim došlo bez jeho vědomí, nelze s určitostí rozhodnout. Karel IV. je naposledy doložen u Lebusu 15. července a jeho další jistý pobyt známe až z listiny z 10. srpna, kdy byl v ležení před Fürstenwalde.

Dle dalšího, dosud nedostatečně využitého pramene, totiž augsburské městské kroniky, vytáhl kolem 25. července hejtman českých držav v Horní Falci, Boreš z Oseka (Rýzmburka), s velkým vojskem franckého landfrýdu do pole proti bavorským vévodům. Dostal se až ke Spaltu, kde čekal osm dní. Protože se však nepřítel neukázal, odtáhly voje zase zpět, přičemž Boreš se vydal, pravděpodobně s jistou částí vojska, za císařem do Braniborska.⁸⁰

Další možnou císařovu lokaci lze vyčíst z listu pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi, určeného městské radě v Norimberku a datovaného na 6. srpen 1373. V něm pražský metropolita píše, že se právě vydává do Gubenu za císařem, který je zdravý a v pořádku, a jemuž prý všechny záležitosti v Marce vycházejí, jak si přeje.⁸¹ Jistá je pak císařova přítomnost v ležení před městem Fürstenwalde, které oblehl s vojskem někdy před 10. srpnem 1373.⁸² Dne 15. srpna pak zaslal hejtmanovi Horní Lužice, Benešovi z Dubé, a městům Budyšinu, Zhořelci, Žitavě a dalším příkaz neposkytnout

78 RCDB A/XX, s. 240–241, č. 76.

79 FRB IV, s. 544–545, Překlad dle M. BLÁHOVÁ, *Kroniky*, s. 245.

80 Karl HEGEL (ed.), *Chronik von 1368–1406 mit Fortsetzung bis 1447*, I, in: *Chroniken der deutschen Städte IV. Chroniken der schwäbischen Städte, Augsburg I*, Leipzig 1865 (dále jen *Chronik von 1368–1406*), s. 3–128 (zde s. 34). O Borešovi Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IVb*, Praha — Litomyšl 2003.

81 RI VIII, č. 577.

82 RI VIII, č. 5217.

útulek psancům vypovězeným ze Zhořelce v souvislosti s probíhající válkou.⁸³ Zdá se, že ve Zhořelci došlo během tažení k jakési menší vzpouře, neboť o dva dny později ještě císař udělil zhořelecké městské radě svolení potrestat každého, kdo se staví proti němu, podle městského práva.⁸⁴

Silně opevněné město Fürstenwalde, kam se někdy po 24. červenci uchýlil Ota z Berlína společně se svým synovcem Fridrichem, císařským útokům vzdorovalo.⁸⁵ Obranné stavby města, které od roku 1354 patřilo lebuskému biskupovi, známe dobře díky dopisu biskupa Petra z Opole z 9. září 1373. Podle něj je nutno vzhledem k událostem, jež se staly v Lebusu, přesunout sídlo biskupství do města Fürstenwalde, které je „silně a dobře chráněno zdmi, věžemi, opevněními a příkopy“.⁸⁶ Zda se do tohoto města Ota s Fridrichem uchýlili dobrovolně, jako do své nejlepší pevnosti, nebo sem byli zatlačeni například z Berlína, nelze pro nedostatek pramenů rozhodnout.

Zatímco císař obléhal Fürstenwalde, přišel protiútok ze strany bavorských vévodů — pravděpodobně s cílem znovu otevřít česko-bavorskou frontu, a ulevit tak nepříjemně sevřeným příbuzným. Mladý bavorský vévoda Štěpán podnikl odvážný vpád do Čech. Vytáhl z Chamu a zaútočil spolu se svými vojáky přes Český les.⁸⁷ Jak svědčí Beneš z Weitmile: „V témže roce a čase, zatímco císař dlel se svým vojskem v Braniborsku, využili vévodové bavorští vhodné chvíle a vtrhli u Domažlic náhle a tajně do Čech, spálili předměstí tohoto města a třináct vesnic a ještě toho dne odtáhli z Čech.“⁸⁸ Dále děj přibližuje augsburský kronikář: „[...] vévoda Štěpán mladší pálil v Českém lese jeden den, utrpěl velké škody na rytířích i pěšácích a odtáhl zpátky domů.“ Ráznou odpověď na bavorský vpád prý poté zařídila sama císařovna Alžběta: „Poté císařovna vyslala přes les rytíře a vojáky a Češi pálili v Bavorsku a požár dosáhl i na pány z Zengeru a způsobil jim veliké škody.“⁸⁹ Tak skončil i poslední pokus Wittelsbachů o zvrácení vývoje války.

O následujících událostech jsme dobře zpraveni díky dokumentu nazvaném *Expositio*, který je zřejmě dílem Jana ze Středy.⁹⁰ Ten informuje, že když císař „po nějakou dobu s vojenskou mocí proti řečeným Bavorům a markrabství braniborskému činil, co bylo nutné, a po mnoho měsíců stál v polích, a některé hrady a opevnění řečeného markrabství již byly vojenskou silou dobyty, řečený Ota, toho času markrabě braniborský, s Fridrichem, jeho strýcem, vévodou bavorským, kteří se tentokrát odvážili

83 RI VIII, č. 5219.

84 RI VIII, č. 5221.

85 Otova listina z 24. července datovaná v Berlíně: RCDB A/XVIII, s. 147–148, č. 83. Berlín měl hradby nejpozději od roku 1319: Friedrich HOLTZE, *Geschichte der Befestigung von Berlin*, Schriften des Vereins für die Geschichte der Stadt Berlin 10, 1874, s. 3–24.

86 RCDB A/XX, s. 240–241, č. 76: „[...] opidum nostrum Fürstenwalde dicte nostre dioces. sollempne et populosum, muris turribus propugnaculis et fossatis fortiter et bene munitum.“

87 O Chamu (Kouba) mluví kronika *Annales Matseenses*: W. WATTENBACH (ed.), *Annales Matseenses*, zde s. 835. Zprávu o útoku přinesl již P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 63–64.

88 FRB IV, s. 547, překlad dle M. BLÁHOVÁ, *Kroniky*, s. 246.

89 K. HEGEL (ed.), *Chronik von 1368–1406*, s. 36.

90 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 161.

vzepřít císaři, vidouce, že nejsou schopni se déle vzpouzet proti císařově moci a co více, proti spravedlnosti, a že je obtížné kopat proti ostnu, navštívili oba řečníci vévodové císaře nacházejícího se s vojskem v polích u obleženého města a hradu Fürstenwalde, jenž se nachází ve svrchu řečeném markrabství, a s důstojností se pokorili.⁹¹

Ota s Fridrichem se vzdali dalšího odporu 15. srpna. Fridrich Bavorský se vzdal za sebe, svého strýce Otu Braniborského, otce Štěpána II. a bratry Štěpána mladšího a Jana všech nároků na Braniborsko ve prospěch císaře Karla, českého krále Václava a jejich dědiců. Otovi byl pak ze strany císaře ponechán na doživotí úřad arcikomorníka a co více, i kurfiřtský hlas — v rozporu se Zlatou bulou vydanou Karlem roku 1356. Dále pak byli Ota Braniborský a jeho příbuzní odškodněni hrady, městy, platy a peněžní hotovostí v enormní hodnotě půl milionu zlatých.⁹²

Skutečnost, že Karel IV. nepřevzal dobytou zemi jako válečnou kořist, ale v momentě, kdy se mu braniborský markrabí vydal na milost, byl za ni ochoten zaplatit takto vysokou částku, udivovala současníky i pozdější historiky.⁹³ Karlův kancléř Jan ze Středy to vysvětloval tak, že „šťastné království České má tolik zlatých a stříbrných dolů, že z podobných výloh nemůže tento náš společný pán [tj. císař, pozn. autor] utrpět žádné škody.“⁹⁴ Že se České království necítilo zcela „nedotčeno“ touto finanční obětí, dokazuje zajímavým způsobem jiný současník těchto událostí, český vladyka Tomáš ze Štítného, s jehož namnoze aktuálním komentářem dosud žádný z historiků zabývajících se Braniborskem nepracoval. Ten ve své části *Knížek Šesterých o obecných věcech křesťanských* z roku 1376, věnované pánům, takto mluví o berni: „Strach mně za krále, že přieliš často ji béře, a snad více, chtě skúpiti země okolnie svým dětem, než pro obecné dobré“, načež se mravokárce přímo ptá: „a snadno-li jest jedné zemi skúpiti tolik jiných zemí?“⁹⁵ Štítný zde jistě naráží na koupi Lužice a Braniborska. O několik řádků níže, když mluví o podvodech, které činí výběřčí, mluví přímo o *braniborské dani*: „Berci také v tom hřešie, že ač úkoly berú rovně, ale zámazné berú těžce: jako této berně pro Bramburskú zemi pátý a druhdy čtvrtý groš brali zámaznému jako úkola, a písaróm zvláště.“⁹⁶ Podle Štítného tak výběřčí v rámci *braniborské daně* vybírali dokonce více peněz, než měli předepsáno, a tak okrádali nejen zemany, ale i samotného krále.

V již citovaném *Expositiu* dává Jan ze Středy odpověď na druhou část otázky vyvolané císařovým postupem — totiž proč vůbec panovník marku vykupoval: „Císař, který zpozoroval projev řečených vévodů, zvolil přátelské zprostředkující jednání

91 *Expositio* otiskl F. RIEDEL, *Die Erwerbung*, s. 39–43. Dokument identifikoval F. KAVKA, *Vláda II*, s. 155.

92 F. KAVKA, *Vláda II*, s. 151–152.

93 *Tamtéž*, s. 152. Že byla částka pokládána současníky za ohromující, se dozvídáme například z dále uvedeného dopisu Jana ze Středy. Z historiků mluví o „částce neslýchané výše“ například Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999, s. 278.

94 Dopis Jana ze Středy vyšehradskému děkanovi Konrádovi z Veselé do Avignonu otiskl J. LOSERTH, *Beiträge*, s. 172.

95 Karel Jaromír ERBEN (ed.), *Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*, Praha 1852, s. 156.

96 *Tamtéž*, s. 156.

a showivavým gestem a peněžitým vykoupením celou záležitost ukončil.⁹⁷ Starší německá literatura považovala akt odkoupení Braniborska, najmě za tak vysokou částku, za důkaz císařovy vojenské slabosti. Opírala se při tom především o magdeburskou kroniku zvanou *Schöppenchronik*, císařské vládě ne zrovna nakloněnou, kde se dočteme, že „v roce 1373 se král Karel z Čech odebral do braniborské marky a tam penězi získal to, co neuměl získat se svými voji“ („also dat he mit gelde wan, do he der mit hereschilde nicht winnen konde“).⁹⁸ Podle Paula Scholze je právě ona velká suma peněz, kterou císař vynaložil, důkazem neutuchající vojenské zdatnosti Wittelsbachů, kteří císaři ve Fürstenwalde tvrdě vzdorovali.⁹⁹ Tento názor je však zcela nesprávný. Jak se ukázalo při bližším studiu pramenů, podle všech, kromě oné věty ze *Schöppenchronik*, byli Ota s Fridrichem v těžké defenzivě. Silný Frankfurt byl dobyt, Lebus s hradem vypálen, okolí zcela zpustošeno. Obsazeno bylo jistě i Görzke a Müncheberg a možná i další města. Ota měl jen velice málo spojenců, zato byl obklopen nepřáteli — na severovýchodě pomořanskými vévody, na severozápadě meklenburskými vévody, na jihu míšeňskými markrabaty a císařovou Lužicí. Ať už iniciátorem schůzky před Fürstenwalde byli poddávající se Wittelsbachové, jak nás zpravují císařovi nakloněné prameny, nebo císař sám v touze ukončit smírem drahé a relativně už dlouhé tažení, vše nasvědčuje tomu, že braniborský markrabě, obležený nepřátelským vojskem u Fürstenwalde, byl prakticky na kolenou, donucen přijmout jakoukoli císařovu nabídku.

Závěrem tak lze říci, že co se týká otázky užití názvu „dobytí“ pro Karlovo získání Branibor, podrobnější studium, doplněné prozkoumáním některých dosud nedostatečně využitých pramenů, potvrzuje jeho oprávněnost. Boj o Branibory byl skutečným válečným konfliktem, ve kterém nechybělo obléhání a dobývání měst, rozsáhlé pustošení kraje, ani boj na několika frontách zároveň. Důležitý je v tomto ohledu také pohled současníků na Karlovo získání Braniborska. Výraz koupě je užíván téměř vždy (kromě magdeburské *Schöppenchronik*) s uvedením předchozího válečného nátlaku. Sřet o Branibory se vnímal jako válka a užívalo se i výrazu dobytí (*erkrigen* například ve formulaci spojenecké listiny s Albrechtem Meklenburským). Oprávněnost užití tohoto termínu potvrzuje i stránka faktická. Přechod braniborského markrabství na českého krále byl totiž zcela jistě výsledkem užití válečného násilí. Bez něho by Ota svoji zemi sotva prodal, odmítnutí takového návrhu bylo možná důvodem roztržky v Norimberku v září roku 1370. Samotná koupě přišla v úvahu až poté, co byl Ota tvrdě vojensky zatlačen a v podstatě mu nezbývalo, než přijmout císařovy podmínky, ať by byly jakékoli. Karel IV. mu pak nabídl velkorysou částku především proto, aby získání země plně legalizoval a zachoval ji svým dědicům bez možnosti budoucího zpochybnění.

97 F. RIEDEL, *Die Erwerbung*, s. 40: „Imperator itaque exhibitionem dictorum ducum animaduertens amicalibus interventibus tractatibus elegit, pecuniarum solutione et mansuetudinis officio huiusmodi negotia terminare.“

98 Karl JANICKE (ed.), *Magdeburger Schöppenchronik*, in: *Chroniken der deutschen Städte XI. Die Chroniken der niedersächsischen Städte*, Magdeburg I, Leipzig 1869, s. 1–421 (zde s. 264).

99 P. SCHOLZ, *Die Erwerbung*, s. 66; o odporu u Fürstenwalde *tamtéž*, s. 61.

RESUMÉ:

The acquisition of the Margraviate of Bavaria by the Luxembourg dynasty was a diplomatically and politically complex operation. The reasons for the conflict were rooted in the hereditary contracts between Charles IV. and the Brandenburg branch of the Wittelsbach family from 1363. The revocation of these contracts, according to which the Luxembourgs were to inherit the Margraviate of Brandenburg should the brothers Otto of Brandenburg and Louis the Roman remain childless, led to the war lasting three years, or, to be more precise, it led to two military campaigns that ensured that Charles IV. finally acquired the territory for his dynasty. Officially, the one who caused the conflict was Otto of Brandenburg, as he let the Estates of Brandenburg salute his nephew Friedrich as the new heir on April 15 1371, and thus he openly broke the valid contract. However, it is proven that Charles IV. was preparing for a military clash with the Wittelsbachs at least since 1370, namely by the purchase of armour and by the construction of fortification in Fürstenberg an der Oder. His attack on Brandenburg in the summer of 1371 seems more of a “trial” campaign aimed at finding out how much resistance will Otto give in the given conflict. At the time, Otto had to fight with the Pomeranian and Mecklenburg dukes, but he managed to stand his ground in this first attack, possibly thanks to the assistance of Hungarian king Ludwig, who attacked Moravia, and also thanks to Pilgrim, the Archbishop of Salzburg, who took against the dominions of King of Bohemia in Upper Palatinate. During the first campaign, Otto lost some towns (Görzke, Müncheberg), his land was plundered and his financial reserves received a heavy blow. The ceasefire lasted from October 16, 1371, until June 5, 1373, and it was Charles IV. who benefited from it — in the course of the ceasefire, he managed to diplomatically rob Otto of his allies, namely the King of Hungary, but others as well. He even managed to enlarge his circle of allies in the process. During the second campaign in the summer of 1373, he had the opportunity to strike Otto with heavy military force. Thanks to the siege weapons from Upper Lusatia, the Emperor’s army succeeded in capturing and plundering the bishop’s city of Lebus. Even the strong Frankfurt an der Oder provably fell, one of Otto’s strongholds. The Emperor pushed Otto and his nephew Friedrich into the fortification of the town of Fürstenwalde thanks to the support of Lusatian and Silesian brigades, as well as the support of the paid soldiers from the Empire, and there, he laid a siege. Otto had no allies and little money and thus had no way of fighting back. When even Stephen of Bavaria’s attempt at counter-attack failed, Otto surrendered. Surprisingly enough, Charles IV. did not annex the conquered territory as booty, but instead, he offered Otto a handsome sum of money, were he willing to sell it to him. Otto agreed, but it’s hard to imagine that he would have done so were it not for the preceding military pressure. It is thus perfectly fine to use the word “conquest” when describing how the Luxembourgs got hold of Brandenburg, as the following “buy out” was a direct result of the previous use of force. This is testified both in facts and in the views of the contemporaries of the described events.

Bc. Tomáš Straka, student magisterského studijního programu na Ústavu českých dějin FF UK. Zabývá se vojenskými dějinami 14. století (tomas.z.straka@gmail.com).